

Ս Ա Ց Ե Ն Ա Ռ Օ Ս Ա Կ Ա Ն

ՎԱՐԴԱՆԵՆ Է. Ա. Բառարանական Դիտողութիւններ.
Ազգ. Մտն. ՎԱ. 1913:

Խանգարեալ բնագիւտներ վերականգնելը ամենամեծ ժառանգութիւն մատուցանել է լեզուին եւ պատմութեան: Լեզուին՝ որ թօթափելով խորթ եւ ազնաւ ներմուծումները՝ կը գտնէ իւր բուն եւ իսկապէս հարազատութիւնը. եւ պատմութեան՝ որ ընթերցուածոց ճշգրեւորը նոր իմաստ եւ ուղղութիւն կը ստանայ:

Այսպիսի աշխատութիւն մը ի հարկէ մեծ երկիւղածութիւն, մեծ համոթիւն եւ արամադրելի ճոխ մատենագրան կը պահանջէ: Այս երեք պայմաններն ալ կը տեսնենք որ լիպպէս կը կրէ Մեծ. Է. Ա. Վարդանեանի հայ դպրութեան ընծայած «Բառքանական գիտողութիւններ»-ը, ժամանակ մը «Էստոնիա Ամսթերդամի»-էն բերուն մէջ եւ այժմ ալ առանձին հատորով ներկայացած: Գառններն ընդհանրապէս համոզիչ եւ ցուցմունքը կուռ եւ փաստացի:

Եւ որովհետեւ կան բառեր որ երանական աղբիւրներով ալ կրնան մեծապէս լուսաբանուիլ, ինչպէս կը կարծենք, ուղեցիր նշանակել հոս մի քանին, աւելի ի հաստատութիւն քան ի ցրուած նշանակեալ ցուցմանց մեծ մասին:

Աղբիւրներ

Այս բառով Նորայր «միգել» իմացեր է. միջնեւ Է. Վարդանեանը excrement (αποκατάρτισις) կը յատկացնէ: Տարբերութիւնը պնշափ ալ խոր եւ անանցանելի չէ. կարծեմ թէ երկուքն ալ կրնայ նշանակել բառը, թէ ուրոյն մի տեսակաբար երկուքն ալ իմանալով եւ սուվորաբար այս վերջինն է ի կիրառութեան եթէ յատուկ որոշողական պատճառ մը չկայ զանազանելու: Ինչպէս որ աճ. ալ կ'ըստի «սուրբութիւն» թէ միգել եւ թէ ապաւանել նշանակութեամբ եւ «սուրբութիւն» թէ միգել (Water closet) ուր անշուշտ զանազանութիւն չի հաստատուիր հեղանիութեամբ: Քիրող ընդհանուր գաղափարն է հեղուակ, հոստ, աբսորբանս եւ թիրեւս աւելի պատշաճաւոր է այն մտքը իմանալ նաեւ ոյն բառն ալ քան անպատճառ եւ տարամբարաբար excrement որոյ համար ἀφοδος բառն ալ ունի:

Բառին ստուգաբանութիւնն ալ սոյն հայեացքը հաստատել կը թուի՝ լուծուելով ի

Բ (ըստ) եւ յ (ճամբայ) որ պարսկերէնի մէջ կը նշանակէ թէ ջրի ճամբայ առ հասարակ եւ թէ յորդուած հոսումն ջրոյ, հեղեղ կամ ջրհեղ: Հատ գեղեցիկ հայացուցած են նախնիք այս վերջինը՝ կազմելով «պարսկ»-ը յորմէ եւ «պարսկ»-ը յորմէ «պարսկ»-ը, (յ)ն ալ աւելորդաբար պահուած մնալով մէջը:

Իսկ «պարսկ»-ը որ տեւատեսութիւնը կամ հոսումն արեան կը նշանակէ առ մեզ, ոչ թէ կը հակառակի այլ կը հաստատէ բառին բուն նախնական եւ կազմական իմաստը՝ այն է հեղումն, ինչ ալ որ լինի հեղի նիւթոց որաւը եւ տեսակը:

Նշենք է նաեւ մեր «պարսկ»-ը յորում Բ (ըստ) տարբին հետ ուրիշ արմատ մ'ալ կը մտնէ Վ (ըստ) որ կու տայ Բ (սեղալ, ցողիլ), Բ (սեղալ) = սեղ (անձրեւոյ), Գաղափարը դարձեալ, ինչպէս կ'երեւի, հեղման հոսման շուրջը կը դառնայ եւ բառը տարրալուծաբար կը նշանակէ ջրհոսութիւն = պարսկ եւ հոսակ ապա B = V օրինք եւ = Է լծորդութեամբ՝ պարսկ = V:

Այս տեսութեամբ «պարսկ»-ը ոչ միայն սխալ չլինիր, այլ իրր երկրորդ օրինակ կը հաստատէ ալ «պարսկ»-ին կազմութիւնը, միայն թէ նշանակութեան ընդարձակում կայ:

Ժամանակ

Հատ յարմարապէս կը փոխանակէ հեղեւանակ Ոսկ. մեկն. «Ժամանակ» սխալ ընթերցուածը «Ժամանակ» զոր կը հանդիպագրէ յն. Զրաի (գեղ. վայելութիւն):

Թարգմանչին հասկցած կերպին հետեւելով հոս այս փէլ եւ լուսնաւորութիւնը արդուաբար կ'արձուածանքի մտքով իմանալ բանաւոր կ'երեւի, յարմարելու համար քովի «պարսկ»-ն ամենիս զարգացումն, ասութեան յորմէ անշուշտ ազգուածն է ինչպէս դիտել կու տայ. հեղեւանակ:

Այս իմացմամբ ուրեմն պէ՛լ jamak (նպ. Ե. Ե.)-ի պատասխանող Հ. Ժամանակ բառին հետ կ'ունենանք «Ժամանակ» նոր եւ ընտիր ձեւ մ'ալ որոյ ընտրելագոյն եւ աւելի հարազատ «Ժամանակ» ձեւ մ'ալ տեղէ մը որ մի պիտի ելլէ անտարափոխ:

Պարսկերէն

Նորագիտ Անադոլոյ մէջ տեսնուած այս անսովոր բառը եթէ հանգրաւորի նշանա-

կուժեամբ պիտի առնուի, Իրենեան « Կոթի-նի » Կոթի-նի, Եր « Կոթի-նի », ալ ընթերցուած է, բաւարար փաստ կրնայ համարուիլ արդարեւ եւ Ս. Գրոց իմաստին ալ, մի ուրիշ ուղղու- թեամբ, յարմար:

Իայց ասոր համար հարկ կը լինի մեր թարգմանութիւնը կղզիացնել բոլոր միւսներէն եւ բացառիկ եւ ինքնակաց դիրք մը տալ անոր, ինչպէս պարտաւորաբար կ'ընէ Մեծ. քննաբանը:

Արդ երբ բոլոր ուրիշները « Եւ զօրու- թիւն գտնել », « Ի վիճակի լինել », ի մտքով կ'առնուն եւ մեր եւթանանիցն ալ « գտանել զօրութիւն », կը հանէ ի հայ, մեր ասորական թարգմանութիւնը ուրիշ կրնայ առած ըլլալ այս « հաւորդութիւն » գաղափարը:

Կամ այն ասորական օրինակը զոր ի ձեռին ունէին մերոնք արգարեւ տարբեր էր միւսնե- րէն եւ նոյն իսկ ուրիշ ասորականներէն եւ կամ բառը « հանդարտել » չի նշանակեր:

Այս անպատեհութեան պատճառաւ էր որ մենք « Կոթի-նի » հետ նոյնացուած էինք « Կոթի-նի », իբրեւ հայացեալն պէ՛լ. pathkarի (նպ. ٲٲٲ) որով թէ իմաստը կ'ուղղուէր եւ թէ համաձայնութիւնը կը պահուէր միւս թարգ- մանութեանց հետ, նշանակելով « ոչ եւս պայ- քարելու Եւ կը զգար », Եւ թէ ուրիշ օրինակ մ'ալ երեւան ելլէ նոր Մենացորդաց որ տարբեր ընթերցուած մ'ընծայէ, յայնժամ խնդիրը կը տարբերի:

Սեբ

Զգոնի « Սեբ » անցեալ «-բ», կուսանք անմիտք . . . եւն, համարին մէջ ընդ գծուած բառին « թէ ուղղագրութիւնը եւ թէ տարբեր առումները քար գայթակղութեան եղած են, կ'ըսէ Հ. Վարդանեան եւ շատ մեծ իրաւամբ կը նշանցնէ «-բ», (amor)ին հետ, յենով ասորի բնագրին վրայ:

Ուղղագրութեան ասորականութեամբ կամ բազմազանութեամբ բառերուն իրենց նախա- բունէն երթալով հետանալուն այս միակ օրի- նակը չէ մեր լեզուին մէջ, ամբողջ խումբեր եւ դասակարգեր կը կազմեն ասոնք եւ լեզուին շատ մեծ ճիւղութիւն եւ պէսպիսութիւն տուած են, թէ եւ երբեմն ալ ունիւնա աղաւաղումներ: Ասոնց վրայ մասնաւոր աշխատութիւն մը պատրաստած ենք, թերեւս ի մօտայ լոյս տեսնէ: Ըստ այսմ ուրեմն «-բ» եւ «-բ» եւ «-բ» նոյնանքն եւ նոյնա-

սեռ են, նշանակութեամբ եւ թէ երանգաւորեալ ինչպէս էրէք եւ էրէք, էւլ եւ էլլ (գզեմ) եւ էլլ եւ էլլ եւ էլլ, եւն:

Վաւոր

Այս պահաւորաբար բառին վրայ ալ եղած դիտողութիւնը շատ ճիշդ եւ իրաւացի կը գտնեմ: Հարկ չկայ Իրենեան թարգմանու- թեան միայն կապուելու. բառը բազում ձեւե- րով արդէն հայ լեզուին մէջ կայ, համապա- տասխան պէ՛լ. Vantի (նպ. ٲٲ) որ թէ աղատա- բար բառ եւ բառ եւ առ մեջ եւ թէ ատան- ցաբար լեւր եւ աւր եւ (վանդակ, դանդաճա- ւանք), միշտ իւր իւրով կամ բառէ բառի նշանակութեամբ:

Ուրեմն Ոսկ. ի անկարկեալ « համարին մէջ « վանդակ », « վանդակ »-ով փոխանակելը ամենէն բանաւոր եւ հաստատ ուղղագրու- թիւնն է:

Գարագաշեանին « վարկեալ », աւելի իմաստի բերմունքին հետեւողութեամբ է քան բառին ստուգաբանական կազմին որ կը հետա- նայ. « վանդակ », արդէն լեւր-լեւ իմաստը կատարելապէս ունի իւր մէջը բառէ նշանա- կութեամբ. իսկ հոս կրաւորական ձայնի՝ բառի, ինչպէս հասարակ լեզուի մէջ ալ միշտ կ'ըսենք «-բ», բառի, իմա լեւր-լեւ:

Խաւար

Նոյնպէս շատ իրաւացի կը գտնեմ այս ուղղագրութիւնը զոր պէ՛լ. Vhar = նպ. ٲٲ աղբիւրն ալ կը հաստատէ, անարգ, խեղճ, թշուառ նշանակութեամբ ինչ որ տեղն ալ կը պահանջէ. քան Սեբերիանոսի « խարուրեալ », որ « նսեմ, աղօտ », նշանակելով յարմարութիւն չիցուցնել նկատեալ իմաստին. թերեւս ուղղելի ալ է « Խաւար », Vhar-ar = նպ. ٲٲ հան- դիտութեամբ:

Առանց այլ եւս երկարելու՝ կը վերջաց- նեմ պարզապէս շնորհաւորելով հմուտ քննա- բանը իւր այս լուրը եւ խղճամիտ աշխատու- թեանը համար զոր ուրախ եմ տեսնելով որ կը շարունակէ « Հանդէս » էջերուն մէջ:

Երևան-Սոփո. 20 Հոկտ. 1913:

Յ. ԹԻՐԵԱՆԿԵԱՆ

